

ТЕМА

Лауреати Золотої медалі імені В.І. Вернадського

Щороку на Загальних зборах НАН України нагороджують українського та іноземного членів Академії найвищою відзнакою Національної академії наук України – Золотою медаллю ім. В.І. Вернадського за видатні досягнення в попередньому році.

Тож на цих Загальних зборах нагороди було присуджено: видатному українському фізику, ученому у галузі фізичної електроніки і фізики поверхні, академіку, тривалий час першому віцепрезиденту Національної академії наук України Антону Григоровичу Наумовцю (за визначні досягнення в галузі наноелектроніки і фізики поверхні) та президенту Австрійської академії наук професору Антону Цайлінгеру (за видатні досягнення в галузі квантової електроніки та здійснення телепортації фотонів). Так сталося, що нинішнього року нагорода обрала двох Антонів, двох відомих учених, які живуть в різних країнах, але обидва займаються дослідженнями, що належать до найсучасніших наук.

Антон Цайлінгер – відомий своїми піонерними роботами у сфері квантової інформації, він вперше здійснив квантову телепортацію з використанням фотонів. Вісім років очолює Австрійську академію наук, у 2019 році його ім'я звучало серед претендентів на Нобелівську премію в галузі фізики.

За традицією під час засідання Загальних зборів відбулося урочисте вручення Золотих медалей імені В.І. Вернадського: академіку Антону Григоровичу Наумовцю безпосередньо, а його австрійського колегу привітали з нагородою в zoom.

Потім обидва лауреати прочитали свої лекції перед однією з найбільш теоретично підготовлених аудиторій. Лекція Антона Наумовця називалась «Поверхні – всюди: межі поділу різних середовищ». Лекція його колеги – «Від квантових основ до квантової інформації».

Фундаментальна наука і прикладні проблеми

Загальні збори НАН України підбили підсумки за 2020 рік, визначили стратегічні завдання та окреслили перспективи. Затвердили нову редакцію Статуту НАН України. А також назвали лауреатів Золотої медалі імені Володимира Вернадського

На сесії Загальних зборів Національної академії наук України

Вдруге поспіль Загальні збори Національної академії наук України, які зазвичай проводяться в квітні, припали на час карантину. І тому, як і торік, їх довелося переносити. Але на відміну від минулорічних, що відбулися аж восени, цього року – змістилися на місяць. Проводили їх за тим же «протоколом», що й торік – з утворенням виборчих дільниць та у режимі відеоконференції.

У складі НАН України сьогодні – 192 академіки, 392 члени-кореспонденти і 108 іноземних членів Академії. У Загальних зборах взяли участь 145 академіків і 273 члени-кореспонденти, на них бу-

ло делеговано також 300 працівників наукових установ, з яких взяли участь 278.

Учасників – безпосередньо чи онлайн – привітали представники усіх гілок влади. Лист-привітання надіслав Президент України, прем'єр Шмигаль записав відеозвернення, голова Комітету Верховної Ради з питань освіти, науки і інновацій Сергій Бабак зачитав привітання від голови парламенту Дмитра Разумкова, а також виступив і від себе. Також з вітальним словом виступив міністр освіти і науки Сергій Шкарлет.

Закінчення на 2–3 стор. ►

ОФІЦІЙНО

Україна – ЄС: реформування освіти і науки

У форматі відеоконференції відбулося шосте засідання Кластера 4 (співробітництво у сфері науки та технологій, інформаційного суспільства, аудіовізуальної політики, освіти, навчання та молоді, культури, спорту та фізичної культури) Підкомітету з питань економіки та іншого галузевого співробітництва Комітету асоціації між Україною та ЄС, – повідомляє пресслужба МОН.

До складу української делегації, яку очолює заступник міністра освіти і науки з питань європейської інтеграції Андрій Вітренко, увійшли представники Міністерств – освіти і науки, молоді та спорту, культури, цифрової трансформації, закордонних справ України та інших державних органів.

Делегацію ЄС очолювала голова підрозділу стратегії та інструментів Євро-

пейської політики сусідства Європейської служби зовнішніх дій Анна Стржаська.

Українська сторона поінформувала про кроки України, спрямовані на впровадження системних реформ у сфері освіти і науки, та висловила подяку за підтримку в їх проведенні. Зокрема, йшлося про імплементацію реформи Нова українська школа; було відзначено позитивний вплив Програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України»; прогрес у реформуванні вищої освіти, розширення автономії університетів; розбудову нової системи освіти дорослих; досягнення та пріоритети України у сфері науки та інновацій.

«У зв'язку із викликами в освітньому секторі, спричиненими пандемією COVID-19 та карантинними обмеженнями, Україна

активно розпочала цифрову трансформацію освіти і науки, підготувавши проект Концепції цифрової трансформації освіти і науки України. Відтак підтримка європейськими партнерами цифровізації освіти і науки, зокрема в межах інструменту секторальної бюджетної підтримки, є дуже вагомою для України», – наголосив Андрій Вітренко.

Також сторони обговорили участь України в освітніх та наукових програмах Європейського Союзу, зокрема «Еразмус+» та «Горизонт Європа».

Учасники зустрічі висловили сподівання на системне співробітництво у впровадженні секторальних освітніх і наукових реформ, акцентували на важливості посилення співпраці у сферах освіти, науки та інновацій.

Наступна зустріч відбудеться навесні 2022 року.

Фундаментальна наука і прикладні проблеми

▼ *Закінчення. Початок на 1 стор.*
Аналіз і перспективи

Президент академії Анатолій Загородній у звітній доповіді наголосив, що, попри вкрай складні умови НАН активно працювала, позитивні зрушення відбулися у багатьох напрямках діяльності, як із фундаментальних, так і прикладних досліджень, зокрема, з математики, механіки, фізики, астрономії, інформатики, наук про Землю, проблем матеріалознавства, енергетики, хімії, біології, соціальних і гуманітарних наук.

(Доповідь президента НАН України була насиченою й інформативною. Повністю з нею можна ознайомитися на офіційному сайті Академії. Ми тут зможемо висвітлити тільки окремі важливі тези і приклади, намагаючись хоча б побіжно представити думки й тих, хто виступив в обговоренні).

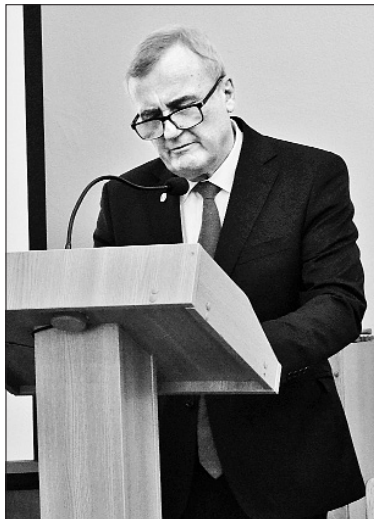
Деякі приклади були справді вражаючими. Наприклад, фізики розвинули модель бозе-конденсатної матерії та застосували її для опису ядра галактики. Астрономи визначили великомасштабний розподіл частково йонізованої холодної міжзоряної плазми. Матеріалознавці спільно з науковцями Австралії та Німеччини запропонували новий підхід до створення внутрішніх архітектур у металевих матеріалах.

«Результати, отримані торік науковцями не лише Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства, а й окремих установ інших відділень переконливо засвідчують, що наша Академія й надалі є одним із провідних матеріалознавчих центрів світу», — зазначив Анатолій Загородній.

Про те, що і в інших наукових сферах є потенціал, аби стати одним з провідних наукових центрів світу, також свідчить значна кількість розробок. Причому, деякі з них, перш ніж бути широко впровадженими в Україні, знаходять попит за кордоном. Наприклад, з Харкова до Франції вирушила перша експортна поставка волоконно-оптичної системи, яка діагностує технічний стан силових кабелів та електроенергетичних комплексів, і точно визначає місце uszkodження.

А перше впровадження розробки науковців НАН і АТ «Турбоатом» — циліндр низького тиску парової турбіни з титановою робочою лопаткою та нове конструкційне рішення у розташуванні ступенів турбіни, що дає значний економічний ефект — планується на угорській АЕС «Пакш», де встановлено вісім таких турбін.

Виконано великий перелік робіт, спрямованих на підвищення обороноздатності та безпеки держави. Йдеться про розвиток інформаційно-комунікаційних, біотехнологій, створення матеріалів з новітніми властивостями, — про це говорив, виступаючи в обговоренні доповіді, начальник Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України, генерал-майор, доктор технічних наук **Ігор Чепков**.

Президент НАН України
Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

Минулого року в Україні стали до ладу два важливі об'єкти наукової інфраструктури. Успішно здійснено пуск унікальної ядерної дослідної установки «Джерело нейтронів». Спільно з представниками МАГАТЕ проведено повний цикл вимірювань реактивності установки. Тож тепер постає питання організації на базі «Джерела нейтронів» Міжнародного наукового центру як одного з об'єктів європейської дослідницької інфраструктури. (Інтерес до цього об'єкту демонструють енергетичні відомства та компанії США, Франції, Швейцарії, Італії, про що розповів у своєму виступі академік-секретар Відділення ядерної фізики та енергетики НАН України **Микола Шульга**).

А в листопаді завершено основні роботи з введення в дію радіотелескопа РТ-32 у Золочеві Львівської області. Спільний проєкт Академії, Державного космічного агентства України та Науково-виробничого підприємства «Сатурн» відновив в Україні радіоастрономічні спостереження в сантиметровому діапазоні та відкрив ученим можливість долучитися до Європейської радіоінтерферометричної мережі з наддовгими базами.

У боротьбі з пандемією

Науковці Академії ще у квітні 2020 року на базі Інституту математичних машин і систем створили робочу групу з аналізу статистичних даних і моделювання поширення коронавірусу в Україні. Близько 50 звітів з аналізом поточної ситуації та короткотерміновими прогнозами було передано до РНБО та Мінохорони здоров'я. Ці прогнози дістали високу оцінку і стали орієнтиром для прийняття управлінських рішень, зазначив Анатолій Загородній. Він розповів про широкий спектр завдань з протидії COVID-19, які виконували різні установи Академії.

Виступаючи в обговоренні доповіді президента НАНУ, директор Інституту біохімії імені О.В. Палладіна, очільник комісії з біобезпеки і біозахисту при РНБО академік **Сергій Комісаренко** повідомив про те, що і як було зроблено в інститутах відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології: і про діагностику, створені в Інституті молекулярної біології і генетики, на які держава так і не виділила коштів, і про україн-

ські вакцини, на якими працюють українські вчені, і про постковідні проблеми, які набувають все більшого значення.

Зокрема, біохіміки знайшли в організмі людей, хворих на COVID-19, нові та важливі мішені дії вірусу, які пов'язані з активацією системи гемостазу — тромбозами пацієнтів і, можливо, із порушенням їхніх когнітивних можливостей, що зараз є дуже актуальною темою. А в Інституті клітинної біології та генетичної інженерії розроблено нові системи отримання рекомбінантних терапевтичних білків, що застосовуються в профілактичних та лікувальних цілях проти вірусних хвороб, включаючи COVID (про що у своєму виступі сказав академік-секретар Відділення загальної біології НАН України **Володимир Радченко**).

Водночас проблемою ковіду переймаються не тільки медики, біологи чи біохіміки, а й науковці соціогуманітарної сфери. Про соціально-економічні та людські втрати за результатами 2020 року, про те, як карантин відзеркалився на економіці, ринку праці, зайнятості, безробітті, на рівні життя та його тривалості, на масштабах бідності та міграційному відпливі населення, говорила в своєму виступі на зборах директор Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи академік **Елла Лібанова**. Серед проблем, які приніс карантин, зазначила академік, однією з найважливіших є зниження якості освіти. «Мусимо щось зробити з онлайн освітою в школі, — зауважила вона. — Можливо, навіть варто продовжити навчання на рік. Інакше отримаємо некваліфіковане, безграмотне покоління».

Конкурси та експертизи

Вагомою і багаторічною складовою Академії продовжувала бути науково-експертна діяльність, — підкреслив Анатолій Загородній. Нещодавно на засіданні Президії НАНУ було схвалено Національну доповідь «Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності». Результати досліджень науковців втілено в програмних і прогнозних документах: Стратегія національної безпеки, Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу, Стратегія економічної безпеки тощо. Підраховано, що минулого року наукові установи Академії надали понад 1850 експертних висновків та інформаційно-аналітичних матеріалів з різних питань суспільного розвитку. І це не враховуючи обсягу роботи, яку виконують члени науково-експертних, консультативних комісій і рад при державних органах.

Значна частина наукових результатів пов'язана з проєктами, що виконуються за академічними цільовими програмами або за окремими конкурсами. Програмно-цільова і конкурсна тематика становила торік майже половину від загальної кількості тем. Водночас, зазначив Анатолій Загородній, чинна система потребує вдосконалення. Президія Академії уже в березні поточного

року визнала за доцільне припинити з 2022 року практику формування та реалізації цільових програм відділень НАН України. Вивільнені кошти відділення зможуть використати на підтримку важливих міждисциплінарних досліджень за відомчим замовленням і за окремими цільовими програмами наукових досліджень НАН України.

За підсумками Національного фонду досліджень України 35 проєктів учених Академії стали переможцями конкурсу «Наука для безпеки людини та суспільства» (це 45 відсотків від загальної кількості), і 74 — у конкурсі «Підтримка досліджень

нових двигунів, серед яких — двигуни для навчально-бойових літаків, для модернізації «Русланів», для літаків сімейства АН, для малої авіації, гелікоптерів тощо. «Авіаційний двигун — один з найскладніших виробів, — звернувся він до присутніх. — Без Академії наук його створити неможливо». Він назвав понад десяток інститутів НАН та НТТУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», з якими тісно працює підприємство.

Розгортає діяльність Інноваційний центр Київського академічного університету, працюючи над втіленням проєкту «Academ. City», створенням на-

Напередодні засідання на фасаді будівлі Президії НАН України урочисто відкрили меморіальну дошку на честь багаторічного президента Національної академії наук України академіка Бориса Патона

провідних та молодих учених» (52 відсотки від загальної кількості). «Це непоганий результат, — зазначив Анатолій Глібович, — але з огляду на розподіл бюджетного фінансування між державними науковими інституціями наша академія могли б розраховувати на більше. Тому маємо зробити висновки».

Зміцнення зв'язків з бізнесом

«Надважливим питанням» інноваційної діяльності Анатолій Загородній назвав розвиток зв'язків із виробничим сектором, з бізнесом. У НАН України тривали і плідні зв'язки з такими визначальними для країни підприємствами, як КБ «Південне», Державний концерн «Укроборонпром», НАЕК «Енергоатом», ДП «Антонов», АТ «Турбоатом». Чимало установ співпрацюють з НВО та компаніями — «Івченко-Прогрес», «Зоря — Машпроєкт», «Луч», АТ «Мотор-Січ» та багатьма іншими.

Виступаючи в обговоренні доповіді, генеральний конструктор ДП «Івченко-Прогрес» член-кореспондент **Ігор Кравченко** розповів, що їхнє підприємство реалізує 14 інноваційних програм з оновлення та створення

укового парку з відкритою інноваційною екосистемою на базі кластеру інститутів Академії, розташованих в Академістечку.

Водночас два роки поспіль знижується кількість виконаних господарських договорів з вітчизняними замовниками. Порівняно з 2016 роком впроваджено майже у 2,5 рази менше наукових розробок. Знизилася кількість поданих заявок на винаходи та корисні моделі й кількість отриманих патентів. Причина значною мірою відома: це підвищення у 2019 році ставок патентних зборів — учетверо для винаходів і в 12 разів для корисних моделей.

Однак ніщо не повинно стати перешкодою для поглиблення співпраці науковців з виробничою сферою, впровадження нових прогресивних розробок. І тут покладається сподівання на розгортання ефективної діяльності Науково-технічної ради НАН України, створеної саме з метою поглиблення зв'язків науки та виробництва.

Міжнародна співпраця

Незважаючи на карантинні обмеження, понад 100 установ НАН взяли участь у понад 700 міжнародних проєктах, з них 220 започатковано у

2020 році. Участь у грантових проектах міжнародних наукових програм і фондів дало змогу залучити до установ академії пряме додаткове фінансування обсягом близько 47 мільйонів гривень.

А щоб підвищити мотивацію науковців до участі в міжнародних наукових конкурсах, Президія НАН України у жовтні минулого року ухвалила рішення про додаткове фінансування наукових колективів — здобувачів міжнародних грантів, умови яких передбачають фінансування лише за окремими статтями видатків, а також проектів, що здобули високу оцінку міжнародних експертів, але не були профінансовані. І вже в поточному році 13 науковим підрозділам надано фінансову підтримку на понад 1,25 млн. грн.

Вдячність за підтримку науковців, які беруть участь у проектах, де не передбачені кошти на оплату праці, висловила в своєму виступі завідувачка відділу Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля академік **Тетяна Пріхна**. Вона закликала учених активніше брати участь у всьому спектрі конкурсів і програм, особливо там, де передбачається участь у кооперації і спільних проектах із зарубіжними вченими.

Реформувати не треба залишати

Наскрізною темою через всі обговорення на Зборах проходила тема реформування (навіть тоді, коли цей термін не озвучувався).

На засіданні Національної ради України з питань науки і технологій, яке відбулось у січні цього року, академія подала власний план змін, в основу якого покладено напрями та заходи, визначені постановою Президії НАН України від 23 жовтня 2020 року. Національна рада взяла до відома пропозицію щодо самостійного реформування. Зміни повинні торкнутися практично усіх галузей життя академії.

Приміром, оптимізація мережі наукових установ і організацій. Наприкінці березня цього року Президія НАН України погодила пропозиції щодо припинення діяльності 15 наукових установ та 5 підприємств дослідно-виробничої бази. Шляхи припинення діяльності ще 8-ми наукових установ і 6-ти державних підприємств опрацюють. На часі — реформування відділень академії.

Важливою складовою реформування є також ефективне використання майнового комплексу НАН України. В листопаді минулого року проведено повну інвентаризацію нерухомого майна, упорядкування його обліку, оновлення Єдиного реєстру об'єктів державної власності. Це дало змогу визначити об'єкти нерухомості й земельні ділянки, що не використовуються або використовуються неефективно. Тобто, їх можна репрофілювати, передати іншим науковим установам чи створити на їхній базі академічні інноваційні структури. Саме зараз Рахункова палата України проводить аудит ефективності керування Академією об'єктами державної власності.

Про реформи Академії на користь самої Академії говорив,

Вручення Золотої медалі ім. В.І. Вернадського академіку Антону НАУМОВЦЮ

виступаючи на зборах, голова Північно-Східного наукового центру НАН України і МОН України академік **Володимир Семиноженко**. Як один із важливих здобутків він назвав те, що вперше за останніх 15 років президент НАНУ є членом Ради національної безпеки і оборони України. Це означає серйозне зміцнення позицій академії в державі, і саме таким чином треба це сприймати. Він нагадав, що свого часу в РНБО існувала Рада з питань науково-технічної безпеки, було б добре відновити її під егідою президента НАН, і таким чином було б більше можливостей вносити в РНБО важливі питання

Щодо оптимізації мережі наукових установ, на думку промовця, поки що ліквідовано, або віддано на приватизацію те, що не працювало. Але в подальшому оптимізацію варто здійснювати через об'єднання наукових установ і державних підприємств у науково-технічні, науково-технологічні комплекси. Їх можна створювати вже сьогодні, але для того, щоб вони ефективно працювали, доведеться внести зміни в Закон «Про наукову і науково-технічну діяльність». Досвід Інституту монокристалів показав абсолютну ефективність такої форми.

І ще, на думку Володимира Семиноженка, необхідно оперативно моніторити законопроекти, що стосуються науки, ще на стадії подання їх до розгляду, аби мати змогу своєчасно аналізувати і за потреби пропонувати зміни.

На часі — «омолодження» Академії

«Підтримка наукової молоді протягом останніх років була та залишається одним із головних пріоритетів нашої Академії», — заявив Анатолій Загородній. З 2018 року в Академії створюють дослідницькі лабораторії або групи молодих учених, надають цільові гранти на проведення досліджень за пріоритетними напрямами розвитку науки і техніки. Фінансування лабораторії становить один мільйон гривень, а групи — пів мільйона. Торік за результатами вже другого конкурсу за цими грантами виконано 3629 наукових проектів. На 2021 рік фінансування збільшено вдвічі — до 44,5 мільйона гривень.

А наприкінці минулого року вперше започатковано програму постдокторальних досліджень НАН України. І вже нинішнього року буде введено 26 посад старшого наукового співробітника для заміщення їх «постдоками».

Серед усіх проблем з підтрим-

ки молодих науковців чи не найскладнішою є проблема забезпечення житлом. Торік працівники наукових установ, і серед них молоді, одержали 80 службових квартир. Їх передано НАН України за договорами з інвесторами-забудовниками. Нинішнього року квартир має побільшати. Важливо, що уряд, Мінфін та Комітет Верховної Ради з питань бюджету підтримали ініціативу щодо започаткування від 2021 року бюджетної програми «Забезпечення житлом вчених НАН України». На придбання житла має бути спрямовано 60 мільйонів гривень. Тепер важливо, щоб така програма успішно спрацювала нинішнього року і була продовжена в наступні роки. І стосувалася не тільки киян, а й науковців по всій Україні.

І все ж динаміка щодо залучення наукової молоді в цілому залишається невтішною. На кінець минулого року в наукових установах Академії працювало лише 2082 молоді науковці. Серед них — 48 докторів наук віком до 40 років та 976 кандидатів наук. Порівняно з 2019 роком кількість молодих науковців скоротилася на 9 відсотків, а за десять останніх років зменшилася майже вдвічі.

«За рік до наших установ зараховано лише 298 осіб з вищою освітою у віці до 35 років, — зазначив Анатолій Глібович. — Прийом до аспірантури денної форми навчання за цей період скоротився до 248 осіб, тобто в 11 разів». «Омолодження кадрового складу Академії зараз стає критично важливою справою. Багато питань залишаються нерозв'язаними, серед них і гідна заробітна плата, і житло, і нестача сучасного наукового обладнання. Академія робить усе можливе, але проблему залучення та закріплення в науці талановитих молодих дослідників треба розв'язувати на найвищому, державному рівні».

Президент Австрійської академії наук, іноземний член НАН України професор Антон ЦАЙЛІНГЕР на «врученні» йому Золотої медалі присутній онлайн

Про що співають фінанси?

Анатолій Загородній нагадав, що видатки НАН за загальним фондом держбюджету на 2020 рік склали 4 мільярди 62,5 мільйони гривень, що на 2,3 відсотки менше, ніж обсяги фінансування 2019 року. Скорочення торкнулося бюджетної програми «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» (понад 30 відсотків) та бюджетної програми «Медичне обслуговування працівників Національної академії наук України» (майже 80 відсотків). За іншими програмами фінансування збільшено на 10—11 відсотків відповідно до зростання мінімальної заробітної плати та ставки 1-го тарифного розряду. Середньомісячна заробітна плата в академії у 2020 році складала 9668 гривень.

Законом України «Про державний бюджет України на 2021 рік» обсяги фінансування Академії передбачено в сумі 5 мільярдів 238 мільйонів гривень. Це майже на 30 відсотків більше, ніж у минулому році. Левова частка збільшеного бюджетного фінансування установ Академії буде спрямована на зростання фонду оплати праці. Крім того, досягнуто домовленості щодо двох бюджетних програм: «Забезпечення житлом вчених НАН України» та «Створення сучасної спеціалізованої лабораторії для роботи з інфекційними матеріалами».

За основною бюджетною програмою «Наукова і науково-технічна діяльність наукових установ НАН України» обсяги фінансування визначено в сумі 4 млрд. 372,3 млн. грн., що на 25,7 відсотка більше ніж торік. За бюджетною програмою «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» обсяги фінансування хоча й зросли на 30 відсотків порівняно з минулим роком і становлять 465,6 млн. грн, вони все ж менші за обсяги 2018 і 2019 років.

Задля ефективного використання бюджетних коштів, зазначив Анатолій Загородній, на початку грудня минулого року Президія Академії ухвалила рішення «Про основні принципи розподілу бюджетного фінансування між установами НАН України». І з нинішнього року розподіл фінансування між установами відділень здійснюється з урахуванням їхнього рейтингу.

Результати такого оцінювання на 75 відсотків збіглися з результатами державної атестації, проведеної за методикою Міносвіти і науки. Перевагами методики є те, що оцінювання здійснюється не лише на рівні

установи, а й на рівні наукових підрозділів і навіть окремих працівників. І це дуже важливо.

Загалом за чотири роки від часу запровадження методики в НАН України оцінено 150 установ. Кінцевою метою змін має стати перехід від суто кошторисного фінансування до фінансування їх залежно від досягнутих результатів.

Чи достатньо грошей було у гетьмана Скоропадського?

Зміни, новачі, осучаснення — у чому ж суть і особливість академічної науки?

Найбільш яскраво й емоційно висловив свою думку академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік **Вадим Локтєв**. «Чи відповідає статус фундаментальної науки в Україні — необхідно?» — це запитання він хотів адресувати прем'єр-міністру, сподіваючись, що той буде на зборах, чи міністру освіти і науки та голові профільного комітету, яких теж уже не було в залі... А тому довелося відповідати самому. «Фундаментальна наука і є тією частиною всієї науки, яка робить Академію однією з державотворчих інституцій, — сказав академік. — Понад 100 років тому це зрозумів Павло Скоропадський, який у дуже короткий, відведений йому час підписав закон про створення Академії. Що стосується завдань науки, то прикладні аспекти, дослідження й результати, на яких зупинився президент НАН на початку своєї доповіді, безумовно, важливі. Але не застосування, а нові знання складають предмет науки і є метою Академії. І тому сьогодні треба говорити не про конкретні досягнення, а про тривале ослаблення основних позицій науки».

А звідси — втрати держави. Альтернатива — перехід країни на рейки інноваційного розвитку, що без фундаментальної науки, турботу про яку держава бере на себе, неможливо. Усі інші — цільові, прикладні дослідження, розробки, що доводять будь-який фундаментальний результат до логічного кінця, має перебувати в сфері інтересів бізнесу або галузевих міністерств. Так працюють всі економіки світу. І тому далекоглядні країни виділяють на науку 3—4 відсотки від свого ВВП. А не жалюгідні 0,2—0,3 відсотка як у нас. У мене запитання: чи чесно вимагати від нас бути на рівні тих країн, які виділяють 3—4 відсотки? (І це при тому, що в нас є результати такого рівня).

Наша наука десятиліттями недофінансовується. По відділенню фізики і астрономії за останні десять років кількість працюючих зменшилась наполовину. «Падають» цифри щодо молодих науковців. Це системна проблема, і ніколи Академія наук сама її не вирішить. Чому питання розвитку науки не розглядає РНБО? Хіба створення потужної продуктивної сили, якою є і має стати в державі наука — не державна справа?

Нам кажуть: важкі часи, грошей мало...А хіба в гетьмана Скоропадського їх було багато?»

Світлана ГАЛАТА,
Лариса ОСТРОЛУЦЬКА
Фото пресслужби НАНУ

Володимир КАЗАРІН: «Пишаюся, що Таврійський університет не тільки переїхав, а й відбувся»

Днями у Таврійському національному університеті імені В.І. Вернадського було обрано нового ректора. Ним став Володимир Казарін, який п'ять років тому очолював ініціативну групу «евакуації» ЗВО з анексованого Криму, а пізніше став першим ректором університету у Києві. Запитуємо у Володимира Павловича: як живе заклад сьогодні і, найважливіше, яким він має стати у найближчі п'ять років?»

— Володимире Павловичу, днями відбувся другий тур виборів ректора Таврійського національного університету, за вас віддали голоси 54 відсотки виборців. Що для вас означає ця довіра?

— Це оцінка моєї роботи в університеті. Я став ректором п'ять років тому, коли заклад переїхав до столиці. Усе, що в нас було в той момент — це люди, які не бачили свого майбутнього в анексованому Криму та прагнення створити сильний, конкурентний університет. І ми справді створили заклад «з нуля». До речі, до нашого складу увійшли також Академія муніципального управління, Київський фаховий коледж міського господарства, Донецька державна музична академія імені Сергія Прокоф'єва. Коледж міського господарства, наприклад, готує кадри для столиці (для Київводоканалу, Київтеплоенерго, метрополітену, Київпастрасу тощо), музична академія стала Академією мистецтв, у ній викладають не тільки музичні спеціальності, а й хореографію, живопис тощо.

Сто років тому Володимир Вернадський задумав і створив у Криму великий університет, у якому викладали фізику, математику, східні мови, медицину, філологію, філософію, аграрні науки тощо. В радянський час кількість спеціальностей у нашому закладі поступово зменшувалася і врешті-решт залишився лише один, педагогічний напрям. Нині ми знову «збираємо» науки, у нас більше спеціальностей, є медицина, східні мови тощо. Я глибоко переконаний, що майбутнє — за великими, комплексними університетами. Подивіться, як розвиваються кращі заклади вищої освіти у світі (особливо сьогодні, під час кризи, яку спричинила пандемія). Вони об'єднують зусилля, відкривають нові спеціальності, розширюються. У світі розуміють, що поодинокі заклади вищої освіти складно вижити, потрібно об'єднувати зусилля.

Під час виборів у ТНУ «змагалися» не лише кандидати, а й різні бачення розвитку університету. Мої опоненти пропагували «звуження» закладу, переконували, що потрібно зменшувати кількість спеціальностей та напрямків. Говорили: навіщо нам так багато, давайте закриємо все, що не приносить прибутку (наприклад, Академію мистецтв)! Але це дорога в нікуди.

Результати роботи ТНУ показують, що я не помилюся. Нині

Академія мистецтв імені С. С. Прокоф'єва заробляє чи не найбільше грошей для університету (за перші півтора роки роботи вони заробили майже два мільйони гривень). І це не дивно, адже мистецькі спеціальності є одними з найдорожчих. Та й іноземних студентів в академії більше. Нині 350 студентів з Китаю, наприклад, чекають, коли закіняться карантинні обмеження, щоб приїхати до нас і почати навчання. Звісно, пандемія дуже зашкодила нашим планам. Ми маємо філії в Китаї, Туреччині, Польщі, Швейцарії, але їхня робота була «заморожена» із-за локдаунів. Однак карантинні обмеження закінчуються, і ці філіали продовжать роботу.

Вибори показали, що спільнота ТНУ підтримує шлях розширення та розвитку університету.

— П'ять років тому до Києва прибули семеро сміливців, ініціативна група, яка координувала переїзд університету і розміщення на новому місці. А що у вас з кадрами сьогодні? Яка вона — команда ТНУ?

— Сьогодні у нас працює більш як п'ять тисяч людей, з них близько п'ятисот — з Криму. Також працюють викладачі з тимчасово окупованого Донбасу, з інших регіонів країни. У нас дуже фахові викладачі, яких знають і в Україні, і в світі.

Таврійський університет у Києві

У перший рік ми набрали 234 студенти, потім було 500, потім 600, торік мали шість тисяч заяв на вступ і готові були взяти на навчання понад півтори тисячі студентів. На жаль, попередній склад керівництва Міністерства освіти припустився помилки, і для дітей з анексованого Криму не передбачили фіксованих бюджетних місць (вони були лише для випускників з тимчасово окупованих територій Донецчини та Луганщини). Завдяки підтримці громадськості та народних депутатів (зокрема, Мустафи Джемілева) більшу частину фіксованих місць

держзамовлення ми повернули, але чимало кримчан все ж не доїхали (хтось пішов працювати, хтось обрав інший ЗВО).

Сподіваюся, що в цьому році вступна кампанія пройде без подібних збоїв. Надто дорого коштують такі помилки молоді з Криму.

— Студенти Таврійського університету у 2014 році в Криму активно висловлювали проукраїнську позицію та протестували проти окупації. Для багатьох це закінчилося арештами та переслідуваннями. А як сьогодні? Чи не переслідують родини тих, хто вступає в український університет?

— Вибір українського університету для цих дітей — справжній громадянський вчинок. Обираючи навчання в Києві, вони розуміють, що мало бачитимуть батьків, що доведеться приховувати інформацію про своє життя від друзів і знайомих. Нікому не можна говорити, що їдеш до Києва, інакше у родини (і в самого студента також!) будуть великі неприємності. Саме тому списки студентів, які вступають до ТНУ (як і інших переміщених університетів) «зашифровані».

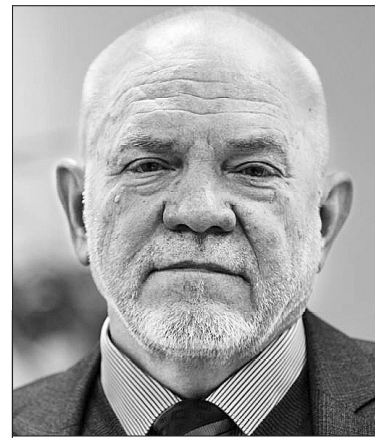
Окрім того, контрольні пункти в'їзду та виїзду з півострова російська сторона часто закриває без жодних попереджень, вводить заборону на перетин. А влітку спеціально перешкоджають виїзду молоді. Саме тому вступна кампанія у нас триває до вересня-жовтня.

До речі, студенти, які поїхали до батьків на Новий рік, все ще не можуть повернутися, ми навчаємо їх дистанційно. Просять дозволи-

ти їм таку форму навчання, бо не можуть перетнути кордон...
— Ви не раз говорили, що місія університету — допомогти кримській молоді, яка обирає Україну, здобути освіту. Що означає ця освіта для кримчан?

— Вони отримують диплом, який визнають у всьому світі. Це шанс на повноцінне життя, можливість працювати чи навчатися в інших країнах.

Студенти, які навчаються у Криму, отримують лише папірець, який ніде не має ваги. Сьогодні, наприклад, телефонувала мама нашого колишнього сту-

Володимир КАЗАРІН

дента. Він з Азербайджану, закінчив чотири курси до анексії Криму, потім ще рік чи два навчався в університеті, що залишився на півострові. Сьогодні його кримський «диплом» ніхто не визнає, і батьки просять дати можливість синові дозволитися в ТНУ. Домовилися, що він приїде і перекладе частину навчальних предметів. Це дасть можливість анулювати кримський диплом і отримати документ Таврійського національного університету.

— Скоро почнеться вступна кампанія-2021. Які особливості цьогорічного вступу до ТНУ?

— Звісно, ми готуємося прийняти кримчан, в одній зі шкіл вони складатимуть іспити з української мови та історії в рамках шкільної програми, а потім (в самому ТНУ) — профільні іспити з обраного напрямку. Також чекаємо абітурієнтів з ТОР Донбасу та всієї України. Наші приймальні комісії працюватимуть до осені (до речі, для багатьох ЗВО це проблема, оскільки доводиться відмовлятися від літніх відпусток).

Очікуємо й приїзду іноземців. В Академії мистецтв відкриваємо відділення східної музики (зокрема, кримськотатарської). На жаль, викладачів кримськотатарської музики в Україні майже немає, та й музичних інструментів ніхто не виготовляє. Тому ми уклали договір з консерваторіями в Баку, Стамбулі, Ташкенті, вони продадуть чи подарують нам інструменти, а їхні викладачі приїжджатимуть до нас викладати.

Збільшимо й кількість мовних спеціальностей. Нині в університеті викладають одинадцять мов, у наступному навчальному році буде ще й іспанська. Також плануємо робити набір на юдаїку. Ведемо переговори з ромською громадою про відкриття відділення ромських мов.

Відкриваються наші філії за кордоном, і студенти зможуть навчатися і в Україні і, одночасно, за кордоном. Відповідно, вони отримають два дипломи (український і швейцарський, український і польський тощо).

— Не можна не запитати: як воно — навчатися в Києві студенту з анексованого Криму (чи окупава-

ного Донбасу), чи вистачає гуртожитків, стипендії? Як допомагаєте їм адаптуватися на новому місці?

— Молоді з окупованих територій навчатися в столиці не просто. Студент з Полтави чи Івано-Франківська завжди зможе поїхати на вихідні додому, підхарчуватися, привезти продуктів. А кримчани через кордон їдуть з одним наплічником, продукти перевозити не можна. Тому ми дозволяємо працювати, домовляємося на підприємствах, щоб їх взяли на роботу (на половину чи чверть ставки).

Влітку допомагаємо студентам поїхати в Європу на стажування та на роботу. Я підтримую європейський принцип: заклади освіти повинні допомогти студентам знайти роботу.

— Яким має стати університет за п'ять наступних років? Що має змінитися?

— Це буде університет, у якому навчатимуться 80 тисяч студентів, половина з яких будуть іноземцями. Ще 20 тисяч навчатимуться дистанційно. Плануємо будувати навчальні корпуси, лабораторії, гуртожитки, у нас будуть сучасні гуртожитки (зі зручностями не «на версі», а в кімнаті). Є домовленість з владою Київщини про розбудову підрозділів нашого закладу в різних містах області. Університет — це нові робочі місця, мережа шкіл, нові можливості. Виграє і регіон, і ТНУ.

Я впевнений, що за кілька років Таврійський національний університет стане одним з найбільших університетських кампусів Центральної Європи.

— Як вас особисто змінили ці п'ять років? Чим пишаєтеся?

Я став трохи менше оптимістом і трохи більше скептиком. У 2016 році був упевнений, що наше повернення до Криму — справа двох-трьох років, сьогодні ж розумію, що це відбудеться пізніше. Але обов'язково відбудеться. П'ять років тому я сподівався, що міжнародна спільнота зрозуміє небезпеку і більш дієво допоможе Україні (у першу чергу, зброєю). Сьогодні я розумію, що нам самим потрібно ставати сильнішими.

Думаю, що за ці шалені роки я став міцнішим. Пишаюся, що університет не тільки переїхав, а й відбувся. (Хоча багато хто говорив, що у нас нічого не вийде, що ми всі через півроку повернемося на півострів). Пишаюся своїми дітьми, які є патріотами України.

Радію, що Україна за ці роки стала сильнішою. Упевнений, що все, що ми робимо, обов'язково «вистрелить», і країна почне рухатися дуже швидко. Україна ще здивує світ, у тому числі і в освіті.

Спілкувалася
Світлана ГАЛАТА

Голова редакційної колегії — президент НАН України академік **Анатолій ЗАГОРОДНІЙ**

світ

Головний редактор — **Лариса ОСТРОЛУЦЬКА**
Індекс газети «Світ» — 40744

Реєстраційне свідоцтво
КВ №23725-13565ПР від 6 лютого 2019 р.
Адреса редакції:
03056, Київ, проспект Перемоги, 37.
www1.nas.gov.ua/svit

Відповідальність за достовірність інформації та реклами несуть автори та рекламодавці
Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій
Зам. 10
Газету віддруковано у ТОВ «Гнозис»